

Työttömien kohtalo unohtuu

Vähimmäispalkat hyödyttävät hyväosaisia

Martti Vihanto

Julkaistu: *Pohjalainen* 1.2.1996.

Kun suomalainen myy käytettyä autoaan, hänellä on oikeus itse päättää myyntihinnasta. Autonomistajan ei tarvitse kysyä keneltäkään ulkopuoliselta, kuinka halvalla hän saa myydä omaisuuttaan. Työmarkkinoilla asiat ovat toisin. Työntekijä ei saa voimassa olevan lain mukaan sopia vapaasti omasta palkastaan.

Julkinen valta säätelee Suomessa työntekijöiden palkkoja niin sanotun yleissitovuuden avulla. Työnantaja joutuu tämän erikoislaatuisen säädöksen mukaan maksamaan vähintään sellaista palkkaa kuin toimialan yleiseksi katsottava työehtosopimus määrää. Etenkin pienten yritysten saattaa olla vaikea saada selville, mikä työehtosopimus niitä sitoo tai onko soveltuvaa sopimusta ollenkaan edes olemassa.

Vähimmäispalkkajärjestelmää voidaan arvostella kahdella melko erilaisella perusteella. Se on ensinnäkin moraaliselta kannalta arveluttava keino puuttua ihmisten valintoihin. Jokaisella ihmisellä on vapaassa yhteiskunnassa luonnollinen oikeus myydä tai olla myymättä omaisuuttaan sellaisilla ehdoilla kuin hän itse parhaaksi näkee. Työehtosopimusten yleissitovuus merkitsee tämän sopimusvapauden karkeaa loukkausta. Oikeus myydä omaa työtään on aivan erityisen merkittävä asia, sillä kyky tehdä työtä on useimmille meistä tärkeä varallisuuden muoto.

Vähimmäispalkat ovat epäsuotavia myös niiden haitallisten kansantaloudellisten vaikutusten vuoksi. Kaikki työnhakijat eivät välttämättä onnistu myymään työsuorituksiaan määrättyillä vähimmäispalkoilla. Heille käy yhtä onnettomasti kuin mansikanmyyjille kauppatorilla, jos valtio määräisi liian korkean minimihinnan. Osa tarjonnasta jäisi myymättä ja sato mädäntyisi pelloille.

Seurauksena työttömyyttä ja työkyvyttömyyttä

Työtä vailla olevien osuus työvoimasta pysyttelee nyt jo neljättä vuotta kestävämmän korkealla tasolla. Pitkäaikaistyöttömien määrä on kasvanut monikymmenkertaiseksi suhteessa vuoden 1991 tilanteeseen. Vähimmäispalkkajärjestelmä on keskeinen selitys sille, miksi niin moni on joutunut työttömäksi vastoin omaa tahtoaan eikä ole löytänyt uutta työpaikkaa menetetyn tilalle.

Erytyisesti nuorista työnhakijoista tulee muita herkemmin yleissitovuuden uhreja. Kun työkokemusta on niukalti tai se puuttuu kokonaan, työn tuottavuus ei tahdo ylittää vähimmäispalkan tasolle. Työpaikka jää löytymättä, sillä vaikka valtio voi määrätä vähimmäispalkan se ei pysty pakottamaan ketään maksamaan tuota palkkaa. Esimerkiksi 15–19-vuotiaiden työttömyysaste on kolminkertainen suhteessa 30 vuotta vanhempiin työnhakijoihin.

Kaikki eivät joudu yleissitovuuden vuoksi työttömiksi edes pahimman laman aikana. Moni tuntee vähimmäispalkkajärjestelmän silti kaiken aikaa nahoissaan. Työssä olevat pelkäävät työpaikkojensa menettämisen puolesta, sillä uuden työpaikan saaminen olisi säädellyssä järjestelmässä onnenkauppaa. Työntekijät joutuvat usein ponnistelemaan kesto-kykynsä ääri rajoilla, jottei juuri heille annettaisi potkuja.

Ahkerovat ja kuuliaiset työntekijät ovat työnantajille lyhyellä tähtäyksellä edullisia. Kustannukset tulevat vähitellen näkyviin, kun työntekijät alkavat sairastella ja menettävät ehkä lopullisesti työkykynsä.

Suurin lasku tulee kansantalouden maksettavaksi. Keskimääräisen eläkeiän alentuessa on veroja pakko korottaa. Työssä olevat joutuvat silloin kiristämään työtahtiaan vielä entisestäänkin jotta pääsisivät entisille nettotuloille. Yli 60-vuotiaat työntekijät voivat olla lopulta niin harvinainen ilmestys työmarkkinoilla, että loputkin halutaan savustaa pois nuorten silmistä.

Työpaikat eivät lopu kesken

Vähimmäispalkkoilla on paljon muitakin ikäviä seurauksia kuin työssä olevien uupumus ja työttömien syrjäytyminen. Kuutamokeikkailu ja muu pimeä työnteko pyrkii yleistymään, kun laillisia työtilaisuuksia on tarpeeseen nähden liian vähän tarjolla.

Veronkierto vähentää valtion tuloja ja johtaa rehellisten työntekijöiden verorasituksen kasvuun. Tämä tekee vilpin vielä entistäkin yleisemmäksi ilmiöksi.

Monet yrittäjät ajavat itsensä liialla työnteolla loppuun, kun uutta työvoimaa ei kannata palkata. Toiset siirtyvät pääomavaltaisiin tuotantomenetelmiin. Investoinnit ja kokonaistuotannon kasvu eivät silloin lisääkään työllisyyttä niin kuin terveessä kansantaloudessa. Automaatio näyttää päinvastoin vievän viimeisetkin työpaikat työntekijöiltä. Päätely eksyy joskus niin kauas vikaraiteille, että osa-aikatyötä ja muuta työn jakamista esitetään vakavissaan keinona vähentää työttömyyttä.

Tekemätöntä työtä on niukkuuden oloissa aina yltä kyllin. Uusia työpaikkoja pyrkii avoimilla markkinoilla syntymään sitä mukaa kuin on työhön halukkaita. Kysyntä ja tarjonta löytävät vääjäämättä tasapainonsa, jos vain palkkojen annetaan sopeutua joustavasti olosuhteiden muutoksiin, Työn määrä ei ole markkinataloudessa koskaan mikään kiinteä potti, josta halukkaat joutuvat tappelemaan verissä hampain.

Työttömyyden perimmäisenä syynä ei voi edellä sanotun perusteella olla pula työpaikoista. Kysymys on siitä, kattaako markkinoilta saatava palkka työnteon vaihtoehtois-kustannukset. Vastaavasti yritykset saavat milloin tahansa tarvitsevansa työvoiman, jos niillä on vain varaa panna pöytään riittävän houkutteleva palkkatarjous. Työttömyyden ymmärtämiseksi on ilmiötä tarkasteltava taloudenpitäjien vapaaehtoisten valintojen kannalta. Tätä korostaa esimerkiksi yhdysvaltalainen **Robert E. Lucas, Jr.**, joka sai viime vuoden taloustieteen Nobelin palkinnon.

Työmarkkinoiden vapauttaminen johtaisi merkittävään työttömyysasteen laskuun. Jälkeenpäin voitaisiin tilastoista lukea, että kokonaistuotanto kasvaa, työllisyys kasvaa vielä enemmän ja näiden yhteisvaikutuksena työn keskimääräinen tuottavuus alenee. Tällä hetkellä kokonaistuotanto on työttömyyden takia liian pieni. Kun noin kahden miljoonan työllisen työn tulokset eivät riitä tyydyttämään kaikkien niiden tarpeita, jotka pyrkivät osille, valtio joutuu kattamaan erotuksen velkarahalla.

Päivärahat vaikeuttavat

Valtiovalta joutuu korjailemaan vähimmäispalkkajärjestelmän vahingollisia vaikutuksia monenkirjavilla jatkotoimilla. Työttömyysturvajärjestelmä on yksi tällaisista

toimenpiteistä. Kun työttömiä estetään hankkimasta itselleen laillisin keinoin toimeentuloa, valtion on tultava apuun.

Työttömyysvakuutuksen tehtävänä on periaatteessa turvata työnhakijan välttämättömät elinkustannukset sinä yleensä melko lyhyenä aikana, joka kuluu uuden työpaikan etsimiseen. Suomessa päivärahoista on tullut jokseenkin avoimesti osa yleisesti hyväksytyä sosiaalitukea.

Työttömyysturva on keino pitää työttömät tyytyväisinä. Päivärahoja maksamalla valtiolta saa pönkitetyksi vähimmäispalkkajärjestelmää sen haitoista huolimatta. Itävaltalais-yhdysvaltalainen taloustieteilijä **Ludwig von Mises** kirjoitti jo 1930-luvun alussa, että vähimmäispalkat ovat tuskin poliittisesti mahdollisia ilman julkisesti rahoitettua työttömyysturvaa.

Vähimmäispalkoista hyötyvät eniten turvatuissa työsuhteissa olevat työntekijät. Heidän etujensa mukaista on vastustaa yleissitovuuden kumoamista ja työttömyysturvan heikennyksiä. Työntekijäjärjestöjen kannanotot osoittavat ikävällä tavalla, että hyväosaiset sisäpiiriläiset ovat valmiita käyttämään poliittista päätöksentekokoneistoa häikäilemättömästi hyväkseen saavutettuja etuja varjellessaan.

Työttömyysturvaan liittyy mittava moraalisen riskin ongelma. Työttömyyspäivärahat nostavat työhön menemisen kustannusta ja ne aiheuttavat näin yhä enemmän työttömyyttä. Varmuus toimeentulosta lisää myös huolimattomuutta työpaikan valinnassa ja välinpitämättömyyttä sen säilyttämisessä. Kaiken kaikkiaan on mahdotonta edes teoriassa selvittää, kuinka laajassa mitassa järjestelmän mahdollisuuksia käytetään hyväksi.

Uudistuksilla on kiire

Vähimmäispalkkajärjestelmän haitoista käydään tällä hetkellä ennennäkemättömän avointa keskustelua. Yhä useammat ovat alkaneet käsittää, että ilman yleissitovuuden kumoamista ei ole mitään toivoa nykyisen massatyöttömyyden poistamiseksi.

Kaikkien palkkojen ei tarvitse suinkaan alentua. Palkkojen rakenne on vapailla markkinoilla jatkuvassa liikkeessä, ja monien palkat nousevat ehkä roimastikin. Vain hintasuhteiden muutoksia seuraamalla voivat työntekijät saada selville, millaisesta työstä on

kulloinkin eniten kysyntää eli mihin suuntaan kuluttajat vaativat tuotannon rakennetta muutettavaksi.

Työmarkkinoiden uudistuksilla on tulenpalava kiire. Menetetyt verotulot ja valtavat työttömyydenhoitomenot ylläpitävät valtion budjetissa vaarallista rakenteellista vajuusta. Alijäämän supistaminen verotusta kiristämällä vähentää kansalaisten työntekohaluja vielä entisestään, jos se onnistuu ylipäättään ollenkaan. Menoja leikatessaan valtio joutuu taas laiminlyömään varsinaisia tehtäviään, joista markkinat eivät pysty yksin suoriutumaan.

Poliittisesti helpoin tapa on antaa asioiden ajelehtia omaa rataansa niin kuin tähänkin asti. Kukaan ei nimittäin osaa sanoa varmasti, kenen maksettaviksi valtionvelan lyhennykset loppujen lopuksi tulevat. Kansantaloudellisesti tämä on huonoin vaihtoehto, sillä joku aina maksaa viulut.

Kauppätieteiden tohtori Martti Vihanto toimii Turun kauppakorkeakoulun kansantaloustieteen yliassistenttina.